

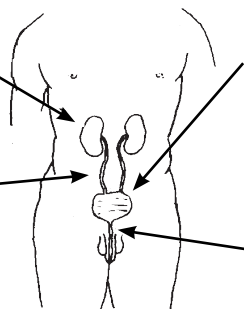
PEŞEW ULGAMY WE JYNS AGZALARY

XVIII BAP

Peşew ulgamy ganyň işläp çykaran galyndy materiallaryny peşew görnüşinde bedenden aýryp, bedene hyzmat edýär.

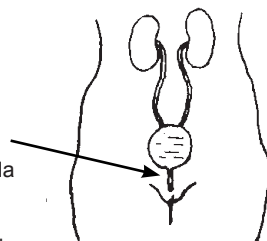
Böwrekler gany arassalaýar we peşewi emele getirýär.

Peşew akarlary – peşew haltasyna peşew akyp gelýän turbalar.

Peşew haltasy – peşew ýygnaýan halta. Ol dolanda giňelýär we onda peşew saklanýar.

Peşew turbasy ýa-da peşew kanaly (uretra) erkek adamda ujyt ýa-da aýallarda jynshananyň jyns dodaklarynyň arasyndaky kicijek deşik arkaly peşewi çykarýar.

Genitaliýalar – jyns agzalary.

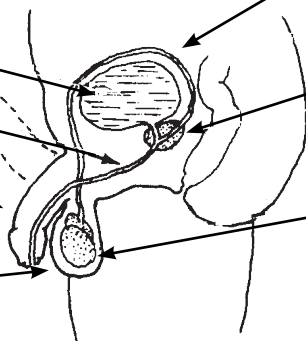
Erkek adam:

peşew haltasy

peşew kanaly

ujyt – erkegiň jyns agzasy

ýumurtga haltajygy – ýumurtgalaryň ýerleşýän agzasy

tohum çykarýan akym

erkeklik jyns mäzi tohumy (döli) alyp gidýän suwuklyk döredýär

Ýumurtgalar tohum (döl) ýa-da aýalyň ýumurtgasy bilen birleşýän we ony göwreli edýän guýrujakly mikroskopiki öýjükleri emele getirýär

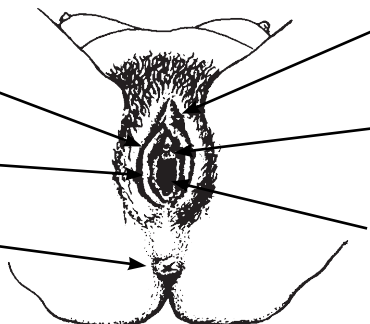

Aýal:

jynshananyň **daşky dodagy**

içki dodak

artbujak: ýogyn içegäniň gutarýan yeri

kinnik: kicijik ujyt ýaly duýujy bölek

peşew deşigi: peşew çykyan deşik

jynshana girelge ýa-da dogruş kanaly (Içki görmüşi, sah. 280)

PEŞEW ULGAMYNYŇ KESELLERI

Peşew ulgamynyň köpsanly dürli bozulmalary bardyr. Olaryň her birisi barada aýratynlykda gürrüň etmek ýeňil däldir. Şol bir kesel erkek adamlarda-da, aýallarda-da dürli-dürli bolup biler. Bu keselleriň käbirleri gaty gorkunç bolmasa-da, beýleki birleri örän howply bolup biler. Howply kesel örän ýeňil alamatlardan başlap biler. Bu kitaby gözden geçirip, şol bozulmalary kesgitlemek köplenç kyn düşýär. Ýörite bilimiň we barlaglaryň zerur bolmagy mümkin. Mümkin bolan ýagdaýynda, maslahatlaşmak üçin saglygy gorayyş işgärlerine ýüz tutuň.

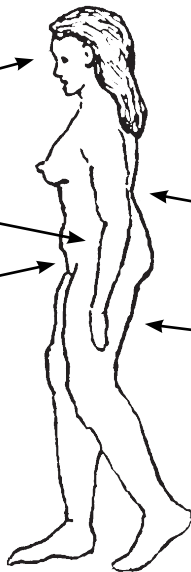
Adaty peşew çykaryş keselleri şu asakdakylary öz içine alýar:

1. Peşew çykaryş ulgamynyň infeksiýasy. Olar aýallarda has ýaýrandyr. (Käwagtlar olar jyns gatnaşygyndan soň başlanýar. Olar başga wagtlar, aýratyn hem göwrelilik döwründe başlap biler).
2. Bökreklerde ýa-da peşew haltada daşlaryň bolmagy.
3. Erkeklik jyns mäsiniň keseli (adatça uly ýaşly erkek adamlarda jyns mäsleriniň ulalmagy netijesinde döreyän buşukma kynçylygy).
4. Sözenek ýa-da hlamidiýa (buşukmada agyry we kynçylyk döredýän, jyns gatnaşygy arkaly geçýän ýokanç kesel).
5. Dünýäniň käbir künjeklerinde iň ýaýran kesel şistosomoz - peşewde ganyň ýüze çykmagy. Bu gurçuk infeksiýalary bilen bilelikde öwrenilýär (sah. 146).

PEŞEW ULGAMYNYŇ INFEKSIÝASY

Alamatlary:

- Käwagtlar gyzdyma, üşütme ýa-da kellagry.
- Käwagtlar bykynyň agyrmagy.
- Ýygy-ýygydan agyryly buşukma etme islegi.
- Peşewiň saklanylmazlygy (aýratynam çagalara degişli).
- Peşew bulanyk ýa-da gyzlymytyl (ganly) bolup biler.
- Käwagtlar peşew haltasynyň soňuna çenli boşamazlyk duýgusy.
- Käwagtlar arkanyň aşaky tarapynyň (bökrekleriň) agyrysy.
- Käwagtlar agyry aýaklara düşýär.
- (Bökrek keseliniň) agyr ýagdaýlarynda aýaklaryň ýa-da ýüzüň çişmesi

Aýallaryň köpüsi peşew ulgamynyň infeksiýalaryndan ejir çekýär. Erkeklerde bu keseller has az duş gelýär. Käwagtlar agyryly **buşukma we ýgy-ýgydan buşukma islegi** ýeke-täk alamatlardyr. Beýleki adaty alamatlar – **peşewde ganyň bolmagy we garyn boşlugynyň aşagyndaky agyrylardyr**. Arkanyň orta we aşak bölegindäki, ýgy-ýgydan gapyrganyň aşagyna düşýän agyrylar we gyzdyrma keseliň güýçludigini görkezýär.

Bejerilişi:

- **Köpräk suw içiň.** Peşew ulgamyndaky ýeňil infeksiýalaryň köpüsini suwy köp mukdarda içmek ýaly ýönekeý usul arkaly bejerse bolar. Iň bolmanda, üç-dört sagadyň dowamynda her 30 minutdan 1 stakan suwy içiň. Şeýlelikde, başardygyňyza suwy köp mukdarda içmäge endik edersiňiz. (Eger syrkaw buşugyp bilmeyän bolsa ýa-da onuň elleri we ýüzi çişen bolsa, ol köp suw içmeli däldir).
- Eger syrkaw köp suw içende gowulaşmasa ýa-da onuň gyzgyny bar bolsa, ol ko-trimoksazol gerdejikleri ýa-da beýleki sulfanilamidleri (sah. 358), ampisillin (sah. 353) ýa-da tetrasiklin (sah. 356) gerdejiklerini içmelidir. Seresaplylyk çärelerine we dermanyň mukdaryna aýratyn üns beriň. Infeksiýany bütinleý saklamak üçin on günüň dowamynda we has uzagrak derman içmegiň zerur bolmagy mümkin. **Şol dermanlary, aýratyn hem sulfanilamidleri içýarkäňiz, köp mukdarda suw içmegi dowam etmeklik örän wajypdyr.**
- Eger syrkaw gowulaşmasa, lukmana ýüz tutuň.

BÖWREKDÄKI ÝA-DA PEŞEW HALTASYNDAKY DAŞLAR

Alamatlary:

- Ilkinji alamatlar – arkanyň aşagyndaky, bykyndaky ýa-da garynyň aşaky bölegindäki ýa-da erkeklerde ujydyň düýbündäki ýygjamlaşýan ýiti we güýçli agyry.
- Käwagtlar peşew kanaly dykylýar, syrkaw buşukmak gaty kyn düşýär ýa-da ol düýbünden buşugyp bilmeyär. Syrkaw peşew çykaryp başlanda, käwagtlar gan damjasy cykýar.
- Şol wagtda peşewde infeksiýanyň bolmagy mümkin.

Bejerilişi:

- Ýokarda beýan edilen infeksiýalaryň bejerilişi ýaly.
- Ýene aspirin ýa-da agyryny aýyrýan we ýygrylma garşy serişde (spazmolitikler) beriň (sah. 380).
- Eger buşugyp bilmeseňiz, muny ýatyp etmäge synanyşyň. Käwagtlar bu kömek edýär, sebäbi daş yza süýşýär we peşew kanalynyň ýoluny açýar.
- Agyr ýagdaýlarda lukmana ýüz tutuň. Käwagtlar hirurgyň kömegi zerurdyr.

ERKEKLIK JYNS MÄZINIŇ ULALMAGY:

Bu ýagdaý kyrkdan geçen erkek adamlarda ýüze çykýar. Ol peşew halta bilen peşew kanalynyň (uretranyň) arasynda ýerleşen erkeklik jyns mäsiniň çişmegi bilen döreyär.

- Adama buşukmak kyn düşýär, käwagtlar bolsa ol düýbünden buşugyp bilmeyär. Peşew damjalaýyn gelýär ýa-da peşew ugru bütinleý böwetlenýär. Käwagtlar adam birnäçe günlap peşew çykaryp bilmeyär.
- Eger adamyň gyzgyny ýokary bolsa, onda bu infeksiýanyň alamatydyr.

Ulalan erkeklik jyns mäsiniň bejerilişi:

- Eger adam buşugyp bilmeýän bolsa, ol muny ýyly suwly legeniň içinde oturyp, edil suratda görkezilişi ýaly etmäge synanyşsyz: Eger bu kömek etmeýän bolsa, onda kateter ulanmak gerek (sah. 239).
- Eger onuň gyzgyny bar bolsa, oňa ampicillin (sah. 353) ýa-da tetrasiklin (sah. 356) ýaly antibiotikleri içmek gerek.
- Lukmana ýüz tutuň. Çynlakaý we ötüşen ýagdaýlar hirurgyň gatnaşmagyny talap edip biler.

Bellik: Sözenek (ýa-da hlamidiýa) hem erkeklik jyns mäsiniň keselinde bolşy ýaly, buşukmada kynçylyklary döredip biler. Erkeklik jyns mäsiniň ulalmasy has hem uly ýaşly adamlara mahsusdyr. Emma ýaş adamlarda, aýratynam kesel adam bilen ýaňy-ýakynda jyns gatnaşgyny edenlerde sözenek ýa-da hlamidiýa bolup biler.

JYNS GATNAŞGY ARKALY GEÇÝÄN KESELLER (WENERIKI KESELLERI)

Indiki sahypalarda biz siziň bilen jyns gatnaşgy arkaly ýaýraýan: **sözenek (gonoreýa), hlamidiýa, merezýel (sifilis), bubon** ýaly adaty keseller barada pikir alşarys. AIDS (täze howply kesel) we jyns agzalarynda ýaralary döredýän käbir weneriki keselleri (jyns agzalarynyň herpesi, jyns agzalaryndaky siňňiller we (ýumşak şankr) ýokançly weneriki kesel) barada II Goşundyda beýan edilýär (sah. 399-403).

Sözenek (tripper) we hlamidiýa

Bu kesel adatça jyns gatnaşgy arkaly geçýär we olaryň baslangyç alamatlary birmeňzeşdir. Käwagtlar syrkawda şol bir wagtyň özünde sözenek we hlamidiýa bolup biler, şonuň üçinem iki keseli-de bejermek gerekdir.

Alamatlary:

Erkeklerde:

- Buşuganda ýüze çykýan kynçylyklar we agyry.
- Ujytdan iriň damjalary akýar.
- Käwagtlar ýumurtgalary agyrýar we çişýär.

Birnäçe hepdeden ýa-da aýdan soň:

- Bir ýa-da iki dyzda, topuklarda ýa-da penjelerde agyryly çişler ýa-da başgada köp kynçylyklar.
- Tutuş bedende örgünler ýa-da ýaralar.
- Ol tök bolup biler (aýaly göwreli edip bilmez).

Aýallarda:

- Ilki hiç hili alamatlar bolmaýar (ol peşew çykaranda ýeňil agyryny duýar ýa-da jynshanadan az mukdarda nem akar.
- Eger sözenekli göwreli aýal çaga dogrumdan öň bejerilmese, infeksiýa göwredäki çaganyň gözüne düşüp, ony kör edip biler (sah. 221).

Birnäçe hepdeden ýa-da aýdan soň:

- Garnyň aşaky bölegindäki agyrylar (çanaklyk agzalarynyň sowuklamasy (sah. 221).
- Aýbaşy kynçylyklary.
- Ol önelgesiz bolup biler.
- Buşuganda kynçylyklar ýüze çykýar (sah. 235).

Erkek adamlarda ilkinji alamatlar keselli adam bilen jyns gatnaşygy edileninden soň, 2 günden 5 gün (ýa-da 3 hepde çenli we ondan-da köpräk wagtyň) aralygynda döreyär. Aýallarda alamatlar birnäçe hepdeden ýa-da aýdan soň ýüze çykyp biler. Emma kesel ýokuşmasynyň hiç hili alamaty ýok adam birnäçe gününň dowamynda keseli beýlekilere geçirip biler.

Bejerilişi:

- Öñler sözenegi adatça penisillin bilen bejerýärdiler. Emma häzirki döwürde köp ýerlerde bu kesel penisilline uýgunlaşyp galdy. Şonuň üçinem başga antibiotikleri ulanmaly bolýar. Gowusy, ýerli ýagdaýy göre, haýsy dermanlaryň elýeterli we peýdalydygy baradaky maslahatlary ulanyň. Sözenegiň we hlamidiýanyň bejerilişi üçin dermanlar 360-njy sahypada görkezilendir. Bejeriş başlanyndan 2-3 gün geçeninden soň damma we agyry aýrylmasa, onda sözenek ýa-da hlamidiýanyň bu dermana durnukly bolmagydyr.
- Eger sözenek ýa-da hlamidiýa bilen aýal keselläp, şeýle-de onuň gyzgyny we garnynyň aşaky böleginde agyry bar bolsa, onuň çanaklyk agzalarynyň sowuklan bolmagy mümkin (sah. 243).
- Sözenek ýa-da hlamidiýa keselli bilen jyns gatnaşygyny eden islendik adam, ylaýta-da kesel ýokuşan erkekleriň aýallary şol kesele degişli bejeriş almalydyr. Hatda aýalda keseliň alamatlary görünmese-de, oňa kesel ýokuşyp bilýär. Eger ol adamsy bilen birlikde bejeriş almasa, ol ýoldaşyna keseli ýene-de ýokuşdyryp biler.
- Täze doglan çagalaryň gözlerini, soňabaka körlüğe eltip biljek sözenekden ýa-da hlamidiýadan goraň. (Bejeriliş barada, sah. 221).

Seresap boluň: Sözenek ýa-da hlamidiýa bilen kesellän adamyň özi bilmese-de, onda merezýel keseliniň hem bolmagy mümkin. Käwağtlar merezýel keseliniň bejerilişiniň doly kursyny almak gowudyr. Sebäbi sözenegiň we hlamidiýanyň bejergisi merezýel keseliniň ilkinji alamatlarynyň öňüni alyp biler, **emma keseli bütinleý bejerip bilmez.**

Jyns gatnaşygy arkaly geçýän keselleriň öňüni almak barada, sah. 239.

Merezýel

Merezýel – jyns gatnaşygy arkaly bir adamdan beýleki bir adama geçýän howply we ýaýran kesel.

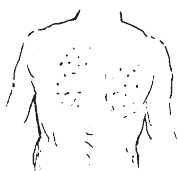
Alamatlary:

- Adatça ilkinji alamaty şankr diýip atlandyrylýan ýara. Olar merezýel keseli degen adam bilen jyns gatnaşygy edileninden 2-5 hepde soň ýüze çykýar. Şankr (baş) düwürtik, gabarçyk ýa-da açyk ýara şekilinde bolup biler. Ol adatça erkegiň ýa-da aýalyň jyns agzalarynda (seýrek ýagdaýda dodakda, barmakda, artbujakda ýa-da agyz boşlugynda) ýüze çykýar. Şeýle ýarada beýleki bir adama aňsatlyk bilen geçip biljek mikroblar köp bolýar. **Adatça ýara agyryсыздыр, eger ol jynshananyň içinde bolsa, aýalyň bu barada bilmezligi hem ahmal. Emma ol beýleki adamlara keseli aňsatlyk bilen ýokuşdyryp biler.**
- Ýaralar birnäçe gün saklanýarlar, soňra olar bejergisiz aýrylyp gidýärler. **Emma kesel tutuş bedene ýaýramagyny dowam edýär.**

- Hepdeler we aýlar geçenden soň, bokurdagyň sowuklamasy, ýeňil gyzzyrma, agyz boşlugynda ýaralar ýa-da bogunlaryň çişmesi başlanýar. Şu alamatlaryň islendigi deride ýüze çykyp biler:

tutuş bedene ýaýran "düwürtikler"
ýa-da agyryly örgün

tegelek oýuk ýaralar (iteşen ýaly)

aýaklarda we ellerde gijilewükli
örgün

Bu alamatlaryň hemmesi hem adatça özleri aýrylyp gidýärler, şonda adam ähli zat aýrylyp gidendir öýdýär, emma kesel dowam edýär. **Merezýel degişli bejergisiz, ýürek keselini, ysmazy, akylsyzlygy we başga-da birnäçe kynçylyklary döredip, bedeniň islendik bölegine zyýan ýetirip biler.**

Seresap boluň: Eger nähilidir bir geň örgün ören bolsa ýa-da düwürtikler we ýaralar birnäçe günläp ýa-da hepdeläp jyns agzalaryndan aýrylmaýan bolsa – bu merezýel bolmagy mümkin. Lukmana ýüz tutuň.

Merezýeliň bejerilişi: (Bütinleý sagalmak üçin doly bejeriş zerurdyr).

- Eger alamatlar döräp, bir ýyla golaý wagt bäri saklanýan bolsa, şol bada benzatin penisilliniň 2.4 million birligini bölüp, guýruk myşsalarynyň her birine goýberiş (sah.353). Penisilline allergiýasy bar bolan adamlar tetrasikliniň 500 mg 15 gününň dowamynda 4 sapardan kabul ediň.
- Eger alamatlar bir ýyldan köp saklanýan bolsa, benzatin penisilliniň 2.4 million birligini bölüp, guýruk myşsalarynyň her birine hepdede bir gezek, üç hepdäniň dowamynda umumy mukdary 7.2 million birligini goýberiş. Eger penisilline allergiýasy bar bolsa, 30 gününň dowamynda günde 500 mg-lik tetrasiklini gününň dowamynda 4 sapardan içiň.
- Eger merezýeliň islendik çaklamasy bar bolsa, tizden-tiz saglygy goraýyş işgärlerine ýüz tutuň. Belki, ganyň barlagy gerek bolar. Hatda muny edip bolmadyk ýagdaýynda-da, syrkaw bejergi almalydyr.
- Merezýel keselli bilen jyns gatnaşygyny eden islendik adam, esasan hem kesel ýokuşanyny bilýän är-aýallar bejergi almalydyr.

Bellik: penisilline allergiýasy bar bolan göwreli ýa-da emdirýän eneler tetrasikliniň şol bir mukdarynda eritromisini kabul edip bilerler (sah. 356).

Merezýeliň öňüni almak baradaky maglumatlar üçin indiki sahypa seret.

BUBON: GASYKDA LIMFODÜWÜNLERIN ÝARYLMASY (WENERIKI LIMFOGRANULEMA)

Alamatlary:

- Erkeklerde: Gasykda uly garamtyl çişler, olar açylyp, iriň çykarýarlar,soňra bitişip, ýene-de açylýarlar.
- Aýallarda: limfodüwünler erkeklerdäki ýaly ýa-da artbujakda agyryly suwjarýan ýaralar.

Bejerilişi:

- Saglygy goraýyş işgärine ýüz tutuň.
- Ululara 14 günläp 250 gr tetrasikliniň iki kapsulasyny gününň dowamynda 4 gezek beriň.
- Ähli ýaralar bütinleý bitýänçä, jyns gatnaşygyny etmekden gaça duruň.

Bellik:

Gasykdaky mázleriň çişleri (bubon) ýumşak şankryň alamaty bolup biler (sah. 403).

JYNS GATNAŞYGY ARKALY GECÝÄN KESELLERİŇ NÄDIP ÖŇÜNI ALMALY

1. **Jyns gatnaşygyny edýän adamyňyzdan habardar boluň.** Dürli adamlar bilen jyns gatnaşygyny saklaýan islendik adama bu keseller ýokuşyp biler. Esasan hem ahlak taýdan bozuk gyz-gelinler örän howpludyr. Infeksiýadan gaça durmak üçin, jyns gatnaşygyny saklaýan diňe bir ynamly ýoldaşyňyz bolsun. Eger siz başga-da kimdir biri bilen jyns gatnaşygyny saklaýan bolsaňyz, hemişe prezerwatiw ulanyň. (Prezerwatiwi ulanmak weneriki keselleriň ýaýramygynyň öňüni almaga kömek eder, emma ol hem doly goraýan däldir.)
2. **Keseli derrew bejerip başlaň:** Weneriki keselleri ýokuşan ähli adamlar, beýlekilere keseli ýokuşdyrmanka, derrew özlerini bejerip başlamagy örän wajypdyr. Bejergiden üç gün soň hiç kim bilen jyns gatnaşygyny etmäň. (Gynansak-da, AIDS-e garşy peýdaly derman serişdelri heniz yokdur).
3. **Eger beýleki adamlar bejerilişe mätäç bolsa, olara habar ediň:** Adam özünde wenerik keseliniň bardygyny bilen badyna, kim bilen jyns gatnaşygyny eden bolsa, ýoldaşyňyň hem bejergi almagy üçin, ony habardar etmelidir. Aýratynam erkegiň aýala aýtmagy örän wajypdyr. Çünki ol kesel barada hiç zat bilmezden, keseli beýleki adamlara, öz çagalaryna geçirip biler. Munuň netijesinde çagalar kör bolup biler, aýalyň özi bolsa wagtyň geçmegi bilen önelgesiz we agyr syrkaw bolup galar.
4. **Beýleki adamlara kömek ediň:** Kesel degen dostlaryňyzyň bada-bat bejergi almagyny we olaryň keselden doly gutulýança jyns gatnaşygyny etmekden gaça durmagyny gazanyň.

KATETERI HAÇAN WE NÄHILI ULANMALY (PEŞEW HALTASYNDAN PEŞEWI ÇYKARMAK ÜÇIN REZIN TURBAJYK)

Kateteri haçan ulanmaly we haçan ulanmaly däl.

- Eger zerur bolmasa ýa-da wagtynda lukmançylyk kömegini almak mümkin bolmasa, hiç wagt kateteri ulanmaň. Kateter seresaply ulanylan ýagdaýynda-da, käwagtlar howply infeksiýalary ýa-da peşew kanalyna zyýan ýetmesini döredip biler.
- Eger peşew doly çykýan bolsa, kateter ulanmaň.
- Eger syrkaw buşugyp bilmeýän bolsa, ilki bilen ony ýyly suwly legende oturtmaga synanyşyň (sah. 236). Oňa derrew (sözenegde ýa-da erkeklik jyns mäsizin çişme keseline garşy) maslahat berlen dermanlary beriň.
- Diňe syrkawyň agyryly peşew haltasy dolan we buşugyp bilmedik ýagdaýynda, şeýle hem, aýalyň ýa-da erkegiň peşewden zäherlenme alamatlary ýüze çykanda, kateteri ulanyň.

Peşew bilen zäherlenmäniň alamatlary (uremiýa)

- Dem alşynyň ysy peşewe meňzes.
- Aýaklary we ýüzi çişýär.
- Gusma, horlanmak, çaşgynlyk.

Bellik: Buşukmak kynçylyklaryndan, erkeklik jyns mäsiziniň ulalmasyndan ýa-da böwrekdäki daşlardan ejir çekýän adamlar kateter satyn almaly we zerur bolan ýagdaý üçin elýeterli ýerde saklamaly.

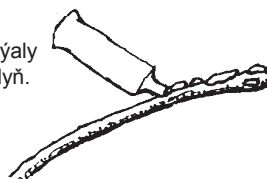

KATETERI NÄHILI ULANMALY

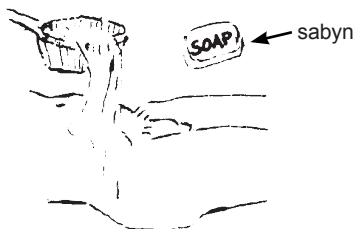
1. Kateteri (we ulanjak guralyňyzy ýa-da şprisi) 15 minutlap gaýnadyň.

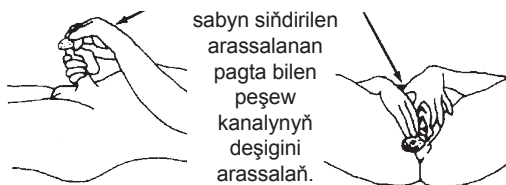
6. Katetere suwda ereýän žele ýaly arassalanan ýagy (kremiti) çalyň. (Wazelin ýa-da başga ýagy ulanmak bolmaýar.)

2. Ujdyň pürçügininiň aşagyny ýa-da jyns dodaklarynyň aralaryny we töwereklerini gowy ýuwuň.

7. Ujdyň pürçüginini çekiň ýa-da jyns dodaklaryny açyň

sabyn siňdirilen arassalanan pagta bilen peşew kanalyňyň deşigini arassalaň.

3. Elleriňizi, eger mümkin bolsa (Betadin ýaly) lukmançylyk sabynyna ýuwuň. Elleriňizi ýuwanyňyzdan soň diňe zyýansyzlandyrylan ýa-da arassa predmetleri elläň.

4. Aşagyna we töweregine örän arassa mata goýuň.

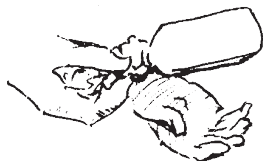

8. Jyns dodaklaryny ýa-da ujdy tutup, kateteri kanalyň deşigine seresaplyk bilen goýuň. Zerur bolsa, ony hiç hili zor salmazdan öwürüň.

Ujdy şunuň ýaly burçda saklaň.

5. Zyýansyzlandyrylan ellik geýiň, olary spirt ýa-da lukmançylyk sabyny bilen süpüriň.

9. Erkeklere kateteri peşew gelyança, soňra ýene 3 sm giriziň.
Bellik: Aýalyň peşew kanaly erkegiňkä görä gysgadyr.

Wajyp zat: Eger peşew bilen zäherlenmäniň alamatlaryny duýan bolsaňyz, peşewiň hemmesiniň çykmagyna ýol bermäň: munuň deregine (kateteri ýapyp ýa-da gysyp) ony örän haýal, kem-kemden bir ýa-da iki sagadyň dowamynda çykaryň.

Käwaqtlar aýal çaga dogranýandan soň buşugyp bilmeýär. Eger 6 sagat geçip, onuň peşew haltasy dolan bolsa, oňa kateter goýmak gerek. Eger peşew halta dolmadyk bolsa, kateter ulanmaň, onuň köpräk şuw içmegini gazanyň.

AÝAL KESELLERI

Jynshanadan bölünip çykmalar (jynshanadan çykýan nem ýa-da iriňe meňzeş zatlar)

Adatça ähli aýallarda jynshanadan arassa, süýt ýa-da sarymtyl reňkli bölünip çykýan nemler bolýar. Eger gijilewük ýa-da erbet ys ýok bolsa, onda hiç hili kynçylyklar hem ýüze çykmaýar.

Emma aýallaryň köpüsi, ylaýta-da göwreli döwründe jynshanadan gijilewükli bölünip çykmalardan ejir çekýärler. Bu bölünip çykmalar dürli infeksiýalar sebäpli dörap biler. Olaryň köpüsi ýakymсыz bolsa-da howpsuzdyr. Emma sözenek ýa-da hlamidiýa sebäpli döran infeksiýalar, çaga doglanda oňa zyýan ýetirip biler (sah. 237).

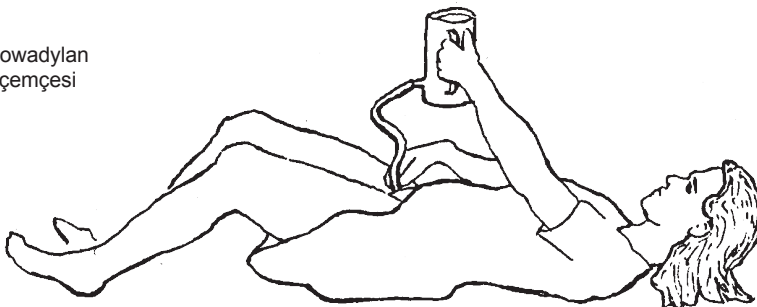
1. **Suwuk we köpürjikli, ýaşyl-sarymtyl ýa-da agymtyl erbet ysly gijilewükli bölünip çykmalar.** Bu trihomonada sebäpli döreyän infeksiýadyr. Peşew goýberilende awuşama döreyär. Käwağtlar jyns agzalary agyrýar we çişýär. Bölünip çykmalarda ganyň bolmagy mümkin.

Bejerilişi:

- Jyns agzalary arassa saklamak wajypdyr.
- Sirke garylan ýyly suw bilen jynshanany
- ýuwma hem kömek eder. Eger sirke ýok bolsa
- suwa limonyň şiresini garyň.

Wajypdyr: Goý, suw 3 minutyň dowamynda haýal aksyn. Turbajygy jynshana 7 sm - den artyk salmaň.

Ýuwmak üçin 1 litr sowadylan gaýnag suwa 6 çay çemçesi sirke garyň.

Seresap boluň: Göwreliligiň soňky 4 hepdesinde ýa-da çaga dogrudan soň 6 hepdäniň dowamynda jynshanany ýuwmaň. Eger çykýan nemler ýakymсыz bolsa, derman şemleri kömek eder (indiki sahypadaky 2-nji bölüme seret).

- Siz bir diş sarymsagyň daşyny arassalap, ulanyp bilersiňiz. Ony arassa mata ýa-da hasa oraň we jynshana goýuň.
- Günüň dowamynda iki gezek jynshanany ýuwuň, her agşam jynshana sarymsakly dykyny goýuň. Muny 10-14 günläp ediň.
- Eger bu kömek etmese, metronidazolly ýa-da trihomoniaza garşy başga dermany şem görnüşde goýuň ýa-da metronidazoly içiň. Görkezmeler we seresaplyk çäreleri, sah. 370.

Wajypdyr: Hatda özi hiç zat duýmaýan-da bolsa, trihomoniazly aýalyň adamsyna hem kesel ýokuşan bolmagy ähtimal. (Käbir erkekler buşuganda awuşamany duýýarlar.) Eger aýal metronidazol bilen bejerilýän bolsa, onuň adamsy hem şol döwürde metronidazoly içmelidir.

2. **Heñ ýa-da könelişen çörek ysly, ak kesilen süýt şekilli bölünip çykmalar.** Bu kömelekli infeksiýa (kandidoz) bolup biler. Güýçli gijilewügiň bomagy mümkin. Jyns dodaklary açyk gyzlymytyl we agyryly bolýar. Buşukmak kyn düşýär. Köplenç bu infeksiýa göwreli aýallarda ýa-da süýji keseli bilen kesellänlerde (sah. 127), ýa-da göwreli bolmaktan goraýan serişdeleri we antibiotikleri içýänlerde bolýar.

Bejerilişi: Sirke garylyn suw (sah. 241) ya-da gensian-wioletin iki bölegini suwuň 100 bölegine (ýagny ýarym litre 2 çay çemcesi) garylan suw bilen ýuwnuň ýa-da jynshana üçin nistatin gerdejiklerinden, kandidoza garşy jynshana serişdeleriniň islendigidinden peýdalanyň. Mukdary we görkezmeleri, sah. 370. Aýtmaklaryna görä, şüýji bolmadyk ýogurdy jynshana goýmak hem kömelekli infeksiýadan saklaýan ajaýyp öý serişdesidir. **Kömelekli infeksiýa üçin hic wagt antibiotik ulanmaň. Bu ony güýçlendirer.**

3. **Porsy, goýy, şüýt şekilli bölünip çykmalar.** Bu bakteriýa infeksiýasy bolup biler. Trihomonada infeksiýasyny tapawutlandyrmak üçin barlagyň gerek bomagy mümkin. Sirke garylan suw (sah. 241) ýa-da 1 litr suwa hlorofiliptiň (sah. 371) 1 nahar çemçesi garylan suw bilen ýuwnuň ýa-da iki hepdäniň dowamynda her gün agşam jynshana bir diş sarymsagy goýsaň hem bolar (sah. 241). Eger bu dermanlaryň hiç biri-de kömek etmese, metronidazol ulanyň (sah. 369).
4. **Şuwjumak, goňrumtyl ýa-da çalymytyl gan gatyşykly bölünip çykmalar; porsy ys, garyn aşagyndaky agyrylar.** Bu has güýçli infeksiýanyň alamatlary ýa-da rak bolup biler (sah. 280). Eger gyzdyrma bar bolsa, antibiotikleri (mümkin bolsa ampicillin bilen tetrasiklini – sah. 353, 356) içiň. Lukmana gyssagly ýüz tutuň.

Wajyp zat: Eger bejergi döwründe bölünip çykmalar uzak dowam edýän we ýagdaýyňyz gowulaşmaýan bolsa, lukmana görnüň.

AÝAL INFEKSIÝALARYŇ KÖPÜSINIŇ ÖNÜNI NÄDIP ALYP BILER?

1. Jyns agzalary arassa bolmalydyr. Ýuwnanyňyzda (mümkin bolsa gündelik) ýumşak sabyn bilen ymyklyja ýuwnuň.
2. Jyns gatnaşygy edileninden soň buşugyň. Bu peşew ulgamynyň infeksiýasynyň önüni almaga kömek eder (emma göwrelilikden goramaz).
3. Täret edeniňizden soň hemişe gowy süpüriniň. Hemişe şeýle tertipde süpüriniň.

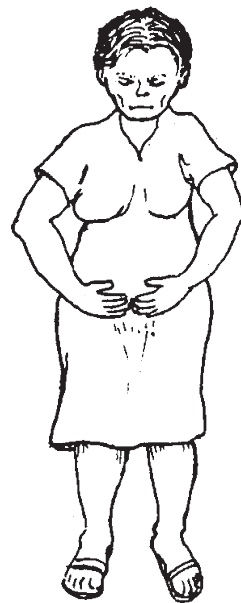
Öň tarapa süpürilse, peşew deşigine ýa-da jynshana mikrobalaryň, amýobalaryň ýa-da gurçuklaryň düşmegi mümkin. Şeýle-de kiçijik gyzjagazlaryň nähili süpürinýändigine üns beriň. Olar ulalansoň hem şeýle tertipde süpürinmelidigini öwrediň.

AÝALYŇ GARNYNYŇ AŞAKY MERKEZI BÖLEGINIŇ AGYRYSY WE RAHATSYZLYGY

Bu ýagdaýlaryň dürli sebäplere görä döräp bilýändigini barada kitabyň dürli böleklerinde beýan edilen. Aşakda size nirede nämäni gözlemegi düşündirjek birnäçe esasy soraglaryň sanawy berilýär.

Garnyň aşagyndaky agyrynyň mümkin bolan sebäpleri:

1. **Aýbaşynyň bozulmasy** (sah. 246). Aýbaşydan öň ýa-da aýbaşy döwründe ýagdaý erbetleşýämi?
2. **Peşew haltadaky infeksiýa** (sah. 235). Garnyň aşaky bölegindäki aram agyrylaryň adaty sebäpleriniň biridir. Buşukma ýygy-ýygymy ýa-da agyrylymy?
3. **Çanaklyk agzalarynyň sowuklamasy**. Bu garnyň aşaky bölegindäki agyry we gyzdyrma bilen hemişe sözenegiň ýa-da hlamidiýanyň (sah. 237) ötüşen görnüşi bolup biler. Eger bu alamatlar aramlaýyn bolsa, sözenegi bejeriň (sah. 360) we 14 günläp tetrasiklin (sah. 356) ýa-da eritromisin (sah. 355) içiň. Eger alamatlar has güýçli bolsa, 10 gününň dowamynda 3 gezek 400 g-den 500 g çenli metronidazoly içiň. Eger aýal ýatgy içindäki spiraly (ÝIS) ulanyan bolsa, ony aýyrmak gerekdir. Lukmana görnüň.
4. **Garnyň aşaky bölegindäki çişlere ýa-da gatylyga degişli keseller**. Olar 280-nji sahypada gysgaça öwrenilipdi we olar ragy hem-de ýumurtgalyklaryň kistasyny öz içine alýandyr. Tejribeli lukman tarapyndan geçirilen ýörite barlaglar talap edilýär.
5. **Ýatgydan daşky göwrelilik (çaganyň ýatgynyň daşynda ulalmagy)**. Adatça güýçli agyry we kadasyz gan akma. Aýalda göwreliligiň irki alamatlary bolup biler. Olar başaylanma we ysgynsyzlyk duýýarlar. Lukmançylyk kömegine gys sagly ýüzleniň, aýalyň janyna howp abanýar.
6. **Çaga aýyrtmadan (abortedan) soňky agyrlaşma** (sah. 414). Gyzdyrmanyň, jynshanadan lagtalan gan gelmegi, garyn boşlugynda agyrynyň bolmagy, buşukmada kyncylyklaryň döremegi, şok ýagdaýynyň ýüze çykmagy mümkin. Penisillin berip başlaň, aýaly tizden-tiz keselhana eltiň. Onuň janyna howp abanýar.
7. **Infeksiýa ýa-da içegäniň, ýa-da ýogyn içegäniň başga keselleri** (sah. 145). Kesel iýmite ýa-da täretlenmä degişlimi?

Ýokarda sanalyp geçilen keselleriň käbiri gaty howply däl, käbirleri bolsa örän howpludyr. Olary tapawutlandyrmak hemişe ýeňil däl. Barlaglary geçirmek talap edilýär.

Eger siziň nämäniň agyry döredýändigine ynamyňyz bolmasa ýa-da gowulaşmasaňyz, lukmana ýüz tutuň.

ÇAĞALY BOLUP BILMEÝÄN (ÖNELGESİZ) ERKEKLER WE AÝALLAR

Käwagtlar erkek we aýal çagaly bolmaga synanyşýarlar, emma aýal göwreli bolup bilmeýär. Erkek ýa-da aýal önelgesizdir (göwreli etmäge we bolmaga ukypsyzdyr). Köplence önelgesiz adama hiç hili kömek edip bolmaýar, emma käwagtlar sebäplere baglylykda bir zat etse-de bolýar.

ÖNELGESIZLIGIŇ ADATY SEBÄPLERI:

1. **Sterillik (tohumсызлык).** Adamyň organizmi şeýle bir zat, ne ol, ne-de olar hiç haçan çaga edinip bilmeýärler. Käbir aýallar ýa-da erkekler steril (ýagny tök, tohumсыз) bolup dogulýarlar.
2. **Ejzlik ýa-da erbet ýymitlenme.** Käbir aýallarda güýçli anemiýa (gan azlyk) bolýar, erbet ýymitlenme we ýoduň ýetmezçiligi ene bomagyň mümkinçiligini peseldýär. Bu heniz ösmedik çaganyň (embrionyň) ölmegine getirýär, belki ene özüniň göwrelidigini bilmän hem galýandyr (Çaganyň düşmegi, sah. 281). Göwreli bolup bilmeýän ýa-da ýaňy çagasy düşen ene gowy ýymitlenmelidir, ýodlanan duzdan peýdalanmalydyr we gan azlygy güýçli bolsa, demriň gerdejiklerini kabul etmelidir (sah. 247). Bu onuň ene bolmak we sagdyn çaga dogurmak mümkinçiligini artdyrar.
3. **Ötüşen infeksiýa,** esasan hem çanaklyk agzalarynyň sowuklamasy (Sözenek we hlamidiýa, sah. 243) – aýallarda adaty önelgesizligiň sebäbidir. Eger kesel gaty bir ötüşen bolmasa, bejergi kömek eder. Sözenegiň we hlamidiýanyň irki bejeriliş önelgesizligiň önüni alýar.
4. Käwagtlar aýal göwreli bolup bilmeýär, sebäbi erkek ýeterlik tohum işläp çykarmaýar. Erkege aýalyň öňki aýbaşy bilen soňkynyň ortasyndaky günler bolan “öndümlü günlere” çenli jyns gatnaşygyny etmekden saklanmak gerekdir (Sazlaşyk usuly ýa-da nem usuly, sah. 291-292). Şunluk bilen, ol göwreli bolma döwründäki jyns gatnaşygynda doly mukdardaky tohumy goýberýär.

ÜNS BERIŇ: Öý serişdeleri we jadyly bejergi bu meseläni çözüp bilýän däldir. Kömek etmejek zatlara puluňyzy biderek harçlamaň. Önelgesiz jübütler wagtynda lukmana ýüz tutsalar, doly barlaglardan soň dürli bejeriliş usullary bilen önelgesizligiň görmüşlerini bejerdip bilerler.

Eger siz aýal bolup, çaga edinip bilmeýän bolsaňyz, bagtly we parahat durmuşa eltjek başga-da dürli ýollar bardyr:

- Belki, siz ýetim, öýsüz-owzarsyz çagalardan birini ogullyga alyp bilersiňiz. Köp maşgalalar şeýle çagalary alyp, özüniňki ýaly edip söýýärler.
- Belki, siz saglygy goraýyş işgärleriniň hataryna goşulyp, oz obadaşlaryňyza başga bir ýollar bilen kömek edip bilersiňiz. Öz çagalaryňyza berip biljek söýgüňizi beýlekilere beriň. Şonda hemmelere-de uly peýda bolar.

